

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ВИЩІЙ ОСВІТІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVIII СТОЛІТТЯ У КОНТЕКСТІ ПОГЛЯДІВ Г.С. СКОВОРОДИ

У статті на базі проведених досліджень робиться компаративний аналіз поглядів Г. С. Сковороди стосовно гендерних стереотипів у вищій освіті з існуючими гендерними стереотипами в американській вищій школі у другій половині XVIII століття.

Ключові слова: гендерні стереотипи у вищій освіті, погляди Г. С. Сковороди, принцип «природовідповідності».

В статье на базе проведенных исследований делается компаративный анализ взглядов Г. С. Сковороды относительно гендерных стереотипов в высшем образовании с существующими гендерными стереотипами в американской высшей школе во второй половине XVIII столетия.

Ключевые слова: гендерные стереотипы в высшем образовании, взгляды Г. С. Сковороды, принцип «природосообразности».

In the article on the base of the conducted researches the comparative analysis of Skovoroda's ideas about gender stereotypes in higher education and existent gender stereotypes in the American higher education in the second half of the XVIII century is made.

Key words: gender stereotypes in higher education, Skovoroda's ideas and the principle of «child's upbringing in accordance with nature».

Постановка проблеми. На сучасному етапі в Україні йде процес зміни цінностей у системі вищої освіти, особливо у гендерному аспекті. Саме тому особливої актуальності набувають будь-які питання, що стосуються гендерних стереотипів у вищій школі. В цих умовах ми все частіше приділяємо увагу історичному минулому, заглиблюємося в гендерно-педагогічний досвід попередніх віків, все частіше звертаємося до спадщин класиків національної філософсько-педагогічної думки. При цьому особливу увагу при розгляданні гендерної проблематики вищої освіти привертає постать Григорія Савича Сковороди (1722-1794рр.), який був прихильником рівної освіти, незалежно від статі та соціального походження.

З іншого боку, розглядаючи багатий досвід американського суспільства у подоланні існуючих гендерних стереотипів у системі вищої освіти, ми також

знайшли велику кількість корисної інформації, що може бути використана в розв'язанні сучасних педагогічних проблем в Україні.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз історико-педагогічної літератури, предметом пошуку якої були гендерні погляди Г. С. Сковороди стосовно вищої освіти, а також гендерні стереотипи, що існували в американській системі вищої освіти другої половини XVIII століття, дозволив нам зробити висновок, що ці питання ще недостатньо відомі в Україні, особливо у їх порівнянні.

Більшість науковців (J. Antler, L. Voas, T. Woody, G. Pierson та інші), що вивчали американську систему освіти, приділяють увагу розгляду загальних положень, які стосуються чоловічої та жіночої вищої освіти США минулих часів і не розглядають гендерні аспекти у роботі американських вузів. В свою чергу, дослідники педагогічної спадщини Г. С. Сковороди виділяють загальні виховні принципи педагога (Н. Дічек, І. Зязюн, С. Пінчук), проте не розглядають їх у гендерному аспекті.

Ми не знайшли жодної праці, де б давався ґрунтовний аналіз гендерних поглядів Г. С. Сковороди стосовно вищої освіти, не торкаючись вже компаративного аналізу цих поглядів з гендерною ситуацією, яка склалась в американській вищій школі другої половини XVIII століття.

Мета статті. Головною метою статті є порівняння гендерних стереотипів, що існували в американській вищій освіті другої половини XVIII століття, з поглядами Г. С. Сковороди стосовно цих стереотипів.

Виклад основного матеріалу. Школа та університет завжди залишаються головними соціальними інститутами, які мають значний вплив на становлення гендерних стереотипів у дітей та підлітків, бо сама структура цих навчальних закладів відображає існуючу гендерну стратифікацію суспільства та культури в цілому.

Якщо ми поглянемо на освіту Америки другої половини XVIII століття, то зможемо побачити, що там, як і раніше, не існувало чіткої системи освіти. Освіта мала приватний характер та отримували її лише багаті люди. Також не було достатньої спадковості між початковою, середньою та вищою школами. Національна ж система освіти США з усіма її специфічними особливостями

почала складатися лише після Війни за незалежність (1775-1783рр.).

Особливий інтерес до проблем освіти, який викликали революційні події, був обумовлений, передусім, необхідністю забезпечити господарство, що розвивалося, власними спеціалістами. Нове освічене покоління повинно було відстояти реальну самостійність у виробничому та господарському житті молодої країни. По-друге, освіта, особливо вища, сприяла формуванню національних факторів у сфері духовного та інтелектуального життя країни.

Великі заслуги в її становленні належать американському просвітителю Т. Джефферсону (T. Jefferson). Він вважав освіту запорукою процвітання республіки, що забезпечує мудре правління та розвиває громадянські чесноти народу. У біллі «Про загальне поширення знань» 1779 року Т. Джефферсон (T. Jefferson) запропонував тріступінчасту систему шкільної освіти для дітей обох статей. Однак вища освіта, як і раніше, залишалася привілеєм чоловіків.

В Україні ж того часу світлим явищем також можна визнати прагнення всіх верств населення до освіти, не виключаючи козацтво та селянство. Останні створювали та утримували за свої кошти нижчі училища, якими була усіяна вся Слобідська Україна і в яких викладачами були мандруючі дяки-вчителі. Г. С. Сковорода навчався в одній із таких шкіл, а згодом і сам став мандруючим народним вчителем. Наступною ланкою освіти були середні колегіуми; у двох з них – Переяславському та Харківському – викладав деякий час Г. С. Сковорода. Останньою ж ланкою освіти була вища школа – Києво-Могилянська академія, в якій завершив своє навчання Г. С. Сковорода разом з іншими своїми товаришами зі світського суспільства, бо колишні школи мали все верстовий характер. Однак навчались у цих навчальних закладах, як і в Америці, як правило, тільки чоловіки.

Повертаючись знов до Сполучених Штатів Америки та розглядаючи вищу освіту у гендерному аспекті, також необхідно зазначити, що у другій половині XVIII століття чоловіки, як і раніше, брали активну участь у соціальному, економічному та політичному житті країни. Тому вони мали можливість отримувати вищу освіту як у дев'яти коледжах, що були засновані протягом колоніального періоду, так і в чисельних нових коледжах, які утворювалися в

кожному штаті. На цьому етапі структура коледжів зазнала значних змін. Вища освіта перестала бути чисто теологічною й набувала все більше світського характеру. Основна увага почала приділятися професійним наукам, а також починається диференціація чоловічої освіти. З'являються професійні школи.

Що ж стосується жінок, то думка про те, що жіноча доля – це будинок та родина, була все ще широко розповсюджена в американському суспільстві. Ідеальною, як і раніше, вважалась скромна, добропорядна та мовчазна жінка, яка відкривала рота тільки тоді, коли її питали про що-небудь [5, с. 29]. Зрозуміло, що такий «ідеал» продовжував не передбачати класичної освіти для молодих американок, чим продовжував укоріняти у суспільстві гендерний стереотип, згідно якого жінки та чоловіки не мають права на рівну освіту.

Якщо поглянути на філософсько-педагогічну спадщину Г. С. Сковороди, то ми знаходимо, що основними напрямками у його педагогічних поглядах були: гуманізм, демократизм, висока моральність та любов до батьківщини і народу. Ці погляди передбачали право на рівну освіту незалежно від статі та соціального походження. В своїх притчах «Вдячний Єродій», «Убогий жайворонок» та інших Г. С. Сковорода висміював дворянсько-аристократичне виховання та освіту, які існували і в Америці того часу, як ми вже зазначали раніше. Він протиставив такій освіті позитивний ідеал виховання, метою якого було створення гармонійно розвиненої людини.

Що ж стосується історико-педагогічного досвіду Америки, то треба відзначити, що зростання впливу середніх класів і поширення грамотності все ж таки привели до поліпшення становища жінок у вищій освіті. Американки почали відігравати активну роль у суспільному житті, їхня діяльність поза сімейним вогнищем стала більш успішною порівняно зі становищем жительок Старого Світу та їх попередниць. Величезна відстань, географічна та соціальна мобільність, недостача шкіл для дітей представників нових класів розширили коло обов'язків жінок, поклавши на них відповідальність за навчання членів родини. Тобто, у той час, не тільки сім'я, але й суспільство стає зацікавленим у появі широкого кола освічених жінок.

Оскільки молоді дівчата не мали доступу до чоловічих вищих навчальних

закладів, у другій половині XVIII століття для них починають створювати приватні академії та семінарії. Вони пропонували дівчатам більш поглиблену гуманітарну освіту, ніж вони отримували раніше. До перших жіночих академій відносилися такі навчальні заклади, як Салемська жіноча академія Уїнстона-Салема в Північній Кароліні (the Salem Female Academy) 1772 р.; Академія для молодих дівчат у Філадельфії (Young Ladies' Academy of Philadelphia) 1780 р.; (Litchfield Female Academy) 1792 р.; академія Емми Уїллард у Трої, Нью-Йорк (Troy Female Seminary) 1821 р.; Жіноча академія Адамс у Лондондеррі, Нью-Хемпшир (Adams Female Academy in Londonderry) 1827 р.; Уїтанська жіноча семінарія в Нортоні, Массачусетс (Wheaton Female Seminary) 1834 р., пізніше Уїтанський коледж і Жіноча семінарія Моунт Холіок (Mount Holyoke Female Seminary) 1836 р. [7, с. 89].

Дослідники Л. Боас (L. Boas), Дж. Антлер (J. Antler), Т. Вуді (T. Woody) та М. Ньюкомер (M. Newcomer) стверджують, що діяльність жіночих академій та семінарій, засновниками яких були Емма Уїллард (Emma Willard), Катарін Бічер (Catherine Beecher) та Мері Лайон (Mary Lyon), стала революційною в жіночій освіті свого часу. Засновниці жіночих навчальних закладів були палкими ентузіастками освіти жінок та вважали, що ключ до процвітання нової республіки лежить у можливостях, закладених у жіночому характері, які можуть належним чином реалізуватися тільки в тому випадку, якщо жінка здобуде справжню освіту. Ці жінки доповнили ідеал матері-республіканки, що виховує добропорядних синів, образом жінки-педагога, яка наставляє хлопців і дівчат на вірний шлях. Емма Уїллард (Emma Willard), Катарін Бічер (Catherine Beecher) та Мері Лайон (Mary Lyon) прагнули дати жінкам освіту, яка б дозволила їм стати не тільки праведними республіканками, але й освіченими педагогами.

Отже, основною причиною появи жіночих академій та семінарій можна вважати зростання загальноосвітньої шкільної системи, яке потребувало більшої кількості вчителів. Здобувши початкову освіту, більшість дівчат прагнула її продовжувати, щоб отримати спеціальність. Кількість освічених молодих жінок зростала пропорційно повсюдній масовій потребі вчителів.

Але проаналізувавши архівні дані чоловічих та жіночих вищих навчальних закладів Америки другої половини XVIII століття, які включають детальний матеріал стосовно курсів, предметів, підручників, методів та форм навчання, ми можемо побачити, що, хоча жінки й почали навчатись у вищих навчальних закладах, вони не отримували такої ж самої освіти, як чоловіки, бо вони навчалися за іншими програмами. Іншими словами, в Америці починає розвиватись гендерний стереотип, згідно якого жінки не можуть вивчати однакові з чоловіками дисципліни в силу різних соціальних ролей, які вони відіграють у суспільстві.

Тобто навчання було суворо диференційованим. Жінки-студентки вивчали значно менше дисциплін, ніж чоловіки. Якщо жінки й вивчали предмети з «чоловічих програм», то рівень подання матеріалу значно відрізнявся. У зв'язку з тим, що мета навчання була різною, – а це було пов'язано з життєвими перспективами студентів-чоловіків та студенток-жінок, – активно використовувався принцип релевантності (тобто відповідність матеріалу навчальній меті): дівчата вивчали загальні уявлення про ті чи інші науки, у той час як юнаки отримували можливість більш ретельно розглядати навчальний матеріал. Також поряд із «чоловічими» дисциплінами жінки-студентки вивчали суто «жіночі» предмети (вишивання, малювання, музику та домоведення), що співвідносилось з диференціацією мети навчання.

Згідно ж з теорією природженості, створеною українським просвітителем, як зазначає сучасний дослідник педагогічної спадщини Г. С. Сковороди Степан Пінчук, людина буде щаслива лише тоді, коли вона діятиме відповідно до того, що визначено їй природою, а не суспільством. На думку Г. С. Сковороди, людина повинна жити в гармонійному поєднанні з природою, не суперечити власній природі, яка є ніби задалегідь визначеною [3, с. 59-60]. У своїх педагогічних висловах мислитель говорив про необхідність гармонійного виховання юнацтва, згідно природних схильностей. Великого значення український філософ надавав вихованню любові до праці, самодіяльності учнів.

Іван Зязюн, дослідник «філософії серця» Г. С. Сковороди, відзначив, що одним з положень його вчення «сродної» праці було твердження про те, що

тільки наука і те навчання мають сенс, які відповідають природі учня. Тобто, якщо людина (як чоловік, так і жінка) має хист і здібності у певній галузі, то тільки навчання, спрямоване на вдосконалення цих здібностей, може принести користь суспільству і задоволення людині [2, с. 39]. Іншими словами, як хлопці, так і дівчата повинні вивчати лише ті дисципліни, які відповідають їх природним здібностям, а не соціальним ролям у суспільстві.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підводячи підсумки, зазначимо, що гендерні стереотипи, які існували в американській вищій освіті другої половини XVIII століття, були притаманні й українському суспільству того часу. Видатний український філософ Г. С. Сковорода в своїй педагогічній спадщині залишив багато прикладів негативного ставлення до цих гендерних стереотипів. Він був прихильником рівної освіти, незалежно від статі та соціального походження. Г. С. Сковорода вважав, що в освіті взагалі, та вищій освіті зокрема, необхідно враховувати природні здібності людини, а не її соціальну роль у суспільстві.

Література

1. Дічек Н. Шлях до Щастя Григорія Сковороди // Шлях освіти. – 2002. – № 4. – С. 43-48.
2. Зязюн І. «Філософія серця» Г.Сковороди // Шлях освіти. – 1998. – №1. – С. 38-40.
3. Пінчук С. Григорій Сковорода // Рідна школа. – 2002. – № 12. – С. 59-61.
4. Сковорода Г.С. Повне зібрання творів: У 2 т. – К.: Наук. думка, 1973. – Т.1. – 117 с.
5. Эванс С. История американских женщин. Рожденная для свободы. М., 1993.
6. Antler J. "Culture, Service and Work: Changing Ideals of Higher Education for Women." in *The Undergraduate Woman: Issues in Educational Equity*. Pamela J. Perun(ed). Lexington, MA: DC Joyce Heath and Co., 1982.
7. Boas L.S. *Women's Education Begins*. Norton, Massachusetts: Wheaton College Press, 1935, p.217.